

Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2018.01.140>

УДК 364.2:314.1(477)

JEL CLASSIFICATION: I31, I38

В.О. ШЛИКОВА

канд. екон. наук, наук. співроб.

Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України

61166, Україна, м. Харків, пров. Інженерний, 1а

E-mail: v.shlykova@ukr.net

О.М. ЛЕВАНДА

здобувач, пров. інж.

Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України

61166, Україна, м. Харків, пров. Інженерний, 1а

E-mail: levanda2008@rambler.ru

ДОХОДИ, УМОВИ ХАРЧУВАННЯ Й ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Метою статті є визначення взаємозв'язків між такими базовими факторами, як рівень доходів, умови харчування й тривалість життя населення в Україні і країнах ЄС. На основі аналізу даних 2016 р. за 20 країнами ЄС та України виявлено, що серед досліджених країн Україні належить останнє місце за цими параметрами. За допомогою кореляційного та регресійного аналізу підтверджено наявність тісного зв'язку та визначено характер залежності очікуваної тривалості життя від валового національного доходу на душу населення та індексу продовольчої безпеки в досліджених країнах. Також встановлено, що для забезпечення життєдіяльності українці вимушені витратити більшу частину свого доходу на базову потребу – харчування. Зіставлення реального споживання основних груп продуктів харчування із рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я України та законодавчо закріпленими нормами показало, що середньостатистичний українець працездатного віку лише за трьома з десяти основних груп харчових продуктів споживає більше раціональних норм. За рештою основних груп харчових продуктів фактичне споживання менше раціональних норм, що свідчить про відповідність рівня доходу середньостатистичного українця раціону харчування, наближеному до норм базового соціального стандарту. Таким чином, власний дохід середнього споживача не забезпечує повноцінного і раціонального харчування для збереження і зміцнення здоров'я і профілактики хвороб. Законодавчі засади базових факторів, які формують здоров'я різних груп населення, містять багато суперечностей і не забезпечують раціональних норм споживання, що призводить до знищення класу середнього споживача і збільшення частки населення, яке існує на межі бідності. Динаміка показника «середня очікувана тривалість життя при народженні» в Україні за останні 13 років має тенденцію до збільшення, однак

© ШЛИКОВА В.О., ЛЕВАНДА О.М., 2018

невеликими темпами, тому він залишається низьким порівняно з країнами ЄС. Базові чинники разом із невідповідністю законодавства гальмують зростання показника тривалості життя населення України до рівня країн ЄС. Запропоновано оновлення базового соціального стандарту відповідно до раціональних норм, рекомендованих Міністерством охорони здоров'я України, доведено необхідність забезпечення відповідного правового регулювання.

Ключові слова: дохід, тривалість життя, умови харчування, раціональна норма, набір продуктів харчування, індекс продовольчої безпеки, рівень життя, здоров'я, групи населення.

В.А. Шлыкова

канд. экон. наук, науч. сотр.

Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины

61166, Украина, г. Харьков, пер. Инженерный, 1а

E-mail: v.shlykova@ukr.net

Е.М. Леванда

соискатель, вед. инж.

Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины

61166, Украина, г. Харьков, пер. Инженерный, 1а

E-mail: levanda2008@rambler.ru

ДОХОДЫ, УСЛОВИЯ ПИТАНИЯ И ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УКРАИНЫ И СТРАН ЕС

Цель статьи – определение взаимосвязей между такими базовыми факторами как уровень доходов, условия питания и продолжительность жизни населения в Украине и странах ЕС. На основе анализа данных 2016 г. о 20 странах ЕС и Украине выявлено, что Украина занимает последнее место по указанным параметрам. С помощью корреляционного и регрессионного анализа подтверждено наличие тесной связи и определен характер зависимости ожидаемой продолжительности жизни от валового национального дохода на душу населения и индекса продовольственной безопасности в исследованных странах. Также установлено, что для обеспечения жизнедеятельности украинцы вынуждены тратить большую часть собственного дохода на базовую потребность – питание. Сопоставление реального потребления основных групп продуктов питания с рекомендациями Министерства здравоохранения Украины и законодательно закрепленными нормами показало, что среднестатистический украинец трудоспособного возраста только по трем из десяти основных групп пищевых продуктов потребляет больше рациональных норм. По остальным основным группам пищевых продуктов потребление ниже рациональных норм, что свидетельствует о соответствии уровня дохода среднестатистического украинца району питания, приближенному к нормам базового социального стандарта. Таким образом, собственный доход среднего потребителя не обеспечивает полноценного и рационального питания, необходимого для сохранения и укрепления здоровья и профилактики заболеваний. Законодательные основы базовых факторов, формирующих здоровье различных групп населения, содержат много противоречий и не обеспечивают рациональных норм потребления, что приводит к уничтожению класса среднего потребителя и увеличению доли населения, существующего на грани бедности. Динамика показателя «средняя ожидаемая продолжительность жизни при рождении» в Украине за последние 13 лет имеет тенденцию к увеличению, однако темпы небольшие, поэтому в целом он остается низким по сравнению со странами ЕС. В совокупности базовые факторы и несоответствие законодательства тормозят рост показателя продолжительности жизни населения Украины до уровня стран ЕС. Предложено оновить базовый социальный стандарт относительно рациональных норм, рекомендованных Министерством здравоохранения Украины, и доказана необходимость обеспечения соответствующего правового регулирования.

Ключевые слова: доход, продолжительность жизни, условия питания, рациональная норма, набор продуктов питания, индекс продовольственной безопасности, уровень жизни, здоровье, группы населения.

V.A. Shlykova

PhD (Economics), researcher
Research Centre for Industrial Development Problems
of the National Academy of Sciences of Ukraine
61166, prov. Inzheneryi, 1a, Kharkiv, Ukraine
E-mail: v.shlykova@ukr.net

O.M. Levanda

postgraduate, lead engineer,
Research Centre for Industrial Development Problems
of the National Academy of Sciences of Ukraine
61166, prov. Inzheneryi, 1a, Kharkiv, Ukraine
E-mail: levanda2008@rambler.ru

INCOME, FOOD CONDITIONS AND LIFE EXPECTANCY: COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINE AND EU COUNTRIES

The goal of the article is to determine the relationship between such basic factors as income level, nutrition conditions and life expectancy in Ukraine and EU countries. On the basis of analysis of data for 2016 in 20 EU countries and Ukraine, it was found that among the countries studied, Ukraine has lowest level of these factors. The correlation and regression analysis confirmed the existence of close relationship and determined the type life expectancy dependence on gross national income per capita and food security index in the studied countries. It has also been established that Ukrainians are forced to spend most of their income on basic nutrition to ensure their livelihoods. Comparison of real consumption of main food groups with the recommendations of the Ministry of Health of Ukraine and legally established norms showed that the average Ukrainian working age population consumes more rational standards in only three of the ten major groups of food products. For the rest of the main food products groups, actual consumption is less than rational standards, which indicates that the income level of the average Ukrainian diet corresponds to the standards of the basic social standard. Thus, the average income of the average consumer does not provide a full and efficient diet aimed at strengthening health and preventing disease. Legislative provisions regarding the basic factors that form the health of different groups of the population contain many contradictions and do not provide rational consumption norms, which in turn leads to the destruction of the middle class and the increase of the share of the population that is on the verge of poverty. The indicator "average life expectancy at birth" in Ukraine over the past 13 years has a tendency to increase, however, at a slow pace, and therefore remains low compared to the EU countries. The basic factors and the inconsistency of legislation impede the growth of the indicator of life expectancy of the population of Ukraine to the level of the EU countries. Modernization of the basic social standard in accordance with the rational norms recommended by the Ministry of Health of Ukraine is proposed and the necessity of providing the appropriate legal regulation is proved.

Keywords: income, life expectancy, food conditions, rational norm, set of food products, food security index, standard of living, health, population groups.

Постановка проблеми. Першочерговою метою розвитку України є впровадження європейських стандартів життя населення. Індекс людського розвитку (ІЛР) широко використовується як інтегральний показник для порівняння рівня життя у різних країнах світу. Доповідь Програми розвитку ООН «Людський розвиток для всіх і кожного 2016» містить рейтинг країн за ІЛР, в якому Україна у 2015 р. займала 84 місце серед 188 країн світу [1]. Значення індексу для України складає 0,743, що відповідає країнам з високим рівнем людського розвитку. Однак за компонентами «Здоров'я і довголіття» (очікувана тривалість життя становить 71,1 рік) і «Рівень життя» (ВВП на 1 особу – 7 361 дол. 2011р. за ПКС) Україна належить до країн з середнім рівнем людського розвитку і наведені показники є нижчими, ніж у країнах ЄС. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) за 2016 р. [2], починаючи з 1950 р. показник «очікувана тривалість життя при народженні» (ОТЖ) у країнах світу збільшився на 3–10 років. У Європейському регіоні зростання склало близько

2,5 років, за винятком колишніх країн Радянського Союзу через зростання смертності в них. Також ВООЗ стверджує, що здоров'я людини на 70 % залежить від того, які продукти харчування вона споживає. Таким чином, постає завдання визначення взаємозв'язків, які мають місце в Україні та країнах ЄС між показниками рівня доходів, умов харчування та тривалості життя для подальшої розробки інструментів досягнення цільових стандартів життя.

Актуальність теми. За даними Державної служби статистики у 2016 р. в Україні наявна суттєва диференціація доходів населення. Так, населення із загальними доходами на місяць нижчими від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (1 388,1 гривні) становить 3,8 % від загальної чисельності населення, а 51,1 % населення мають загальні доходи нижче фактичного прожиткового мінімуму (2 646,4 гривні) [3, с. 273]. Співвідношення максимальних та мінімальних загальних доходів сягає трьох разів. Основним джерелом доходу українських домогосподарств є оплата праці і соціальні трансферти [3, с. 48].

Згідно з даними Економічного дискусійного клубу, який є дієвою громадською спілкою у формі незалежної експертної платформи для вирішення нагальних економічних і фінансових проблем України, вартість мінімального продуктового кошику на місяць у IV кварталі 2016 р. для працездатної особи становить 79,5 % від встановленого законодавчо прожиткового мінімуму (у середньому 1 525,0 гривень), для особи у непрацездатному віці – 78,5 % від встановленого законодавчо прожиткового мінімуму (у середньому 1 189,0 гривень) [4, с. 17, 19]. Законодавчо закріплено, що співвідношення витрат на продовольчі і непродовольчі товари та послуги має становити приблизно 60/40 [5], однак на практиці співвідношення для працездатної особи складає 79,5/20,5, а для непрацездатної особи – 78,5/21,5. Вартість продуктового кошику середньостатистичного українця працездатного віку у середньому на місяць становить 50,2 % споживчих грошових витрат, для непрацездатної особи – 57,1 % [3, с. 74]. Отже, для забезпечення своєї життєдіяльності українці вимушені витрачати більшу частину свого доходу на базову потребу – харчування.

Крім того, за даними вибіркового обстеження Державної служби статистики України умов життя українських домогосподарств, структура грошових витрат середньостатистичного українця за категорією «продовольчі товари» наближена лише до норм базового соціального стандарту, гарантованого державою для різних груп населення (діти, працездатні, пенсіонери). Цей факт сигналізує про наявний ризик негативного впливу незбалансованого харчування на здоров'я людей, що у свою чергу не може не позначитися на тривалості їхнього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тривалості життя висвітлюють у своїх наукових дослідженнях такі українські вчені: Л.А. Чепелевська (L. Cherelevska), В.Г. Дубініна (V. Dubinina), О.П. Рудницький (O. Rudnytskyi), О.В. Любінець (O. Lubinets), які зазначають, що ОТЖ характеризує рівень життя людей і має регіональну відмінність [6]. Д.Г. Шушпанов (D. Shuspanov) виявив взаємозв'язок між такими соціально-економічними детермінантами здоров'я населення, як дохід, соціальний статус, споживання продуктів харчування [7]. Л.Л. Мельник (L. Melnik) та С.В. Васильєв (S. Vasil'ev) розглядають продовольчу безпеку на національному рівні і висвітлюють проблему нерівномірності споживання продуктів харчування різними верствами населення, а також висловлюють думку, що в Україні не існує чіткої державної політики в галузі харчування населення [8]. Економічний дискусійний клуб оприлюднює звіт «Продовольча безпека України. Огляд основних індикаторів» щороку, починаючи з 2014 р. Звіт містить оцінку середньодобової поживності раці-

ону українця [4, с. 5]. Звіт «Вартість мінімального продуктового кошика для різних категорій населення» (оприлюднюється з листопада 2016 р. по цей час щомісячно), висвітлює рівень доходу і харчування різних груп населення [4, с. 17, 19]. Таким чином, тривалість життя українські науковці та експерти розглядають під різними кутами, проте проблеми причинно-наслідкових зв'язків із рівнем доходів і умовами харчування залишаються недостатньо розробленими.

Метою дослідження є визначення взаємозв'язків між такими базовими факторами, як рівень доходів, умови харчування й тривалість життя населення в Україні і країнах ЄС.

Наукова новизна. В результаті дослідження з визначеної проблеми формування компонент ІЛР «Здоров'я і довголіття» та «Рівень життя» України було сформульовано та доведено такі припущення: рівень доходів суттєво визначає раціон харчування населення; тривалість життя населення залежить від рівня доходів і умов харчування.

Виклад основного матеріалу. Порівняльний аналіз виконано за даними 20 країн ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Італія, Іспанія, Ірландія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Франція, Фінляндія, Чехія, Швеція) й України, що зумовлено наявністю відповідних статистичних даних станом на 2016 р.

За даними Світового банку, Україна у 2016 р. за показником ВНД на душу населення за методом *Atlas* (2 310,0 дол. США) належить до країн із економікою нижче середнього рівня доходу, у той же час 18 країн ЄС мають економіку з високим рівнем доходу, а дві країни – це економіки з доходом вищим за середній рівень (табл. 1).

У країнах із високим рівнем доходів і ОТЖ є вищою – від 75,3 до 83,3 років. У країнах із доходами вище від середнього рівня (Румунія і Болгарія) ОТЖ нижча і становить від 74,3 до 74,8 років. В Україні з доходами нижче за середній рівень (8190 за ПКС у міжнародних дол.) ОТЖ є найменшою – 71,1 року [9, 10]. Дослідимо детальніше цей взаємозв'язок.

Діаграма розсіювання, наведена на рис. 1, дає змогу сформулювати припущення щодо наявності логарифмічного характеру зв'язку між показниками валового національного доходу у розрахунку на одну особу та очікуваної тривалості життя за країнами.

Таблиця 1. Класифікація Світового банку: розвиток економіки за рівнем доходу, 2016 р.

Класифікація Світового банку за рівнем доходу (ВНД на душу населення, метод <i>Atlas</i> , дол. США)	Країни Європи
Високий дохід (від 12 236 або більше)	1. Ірландія, 2. Данія, 3. Нідерланди, 4. Швеція, 5. Австрія, 6. Німеччина, 7. Бельгія, 8. Фінляндія, 9. Франція, 10. Велика Британія, 11. Італія, 12. Іспанія, 13. Чехія, 14. Португалія, 15. Словаччина, 16. Греція, 17. Польща, 18. Угорщина
Дохід вище за середній (від 3 956 до 12 235)	19. Румунія, 20. Болгарія
Дохід нижче за середній (від 1 006 до 3 955)	21. Україна

Джерело: World bank. Gross national income per capita 2016, Atlas method and PPP [9].

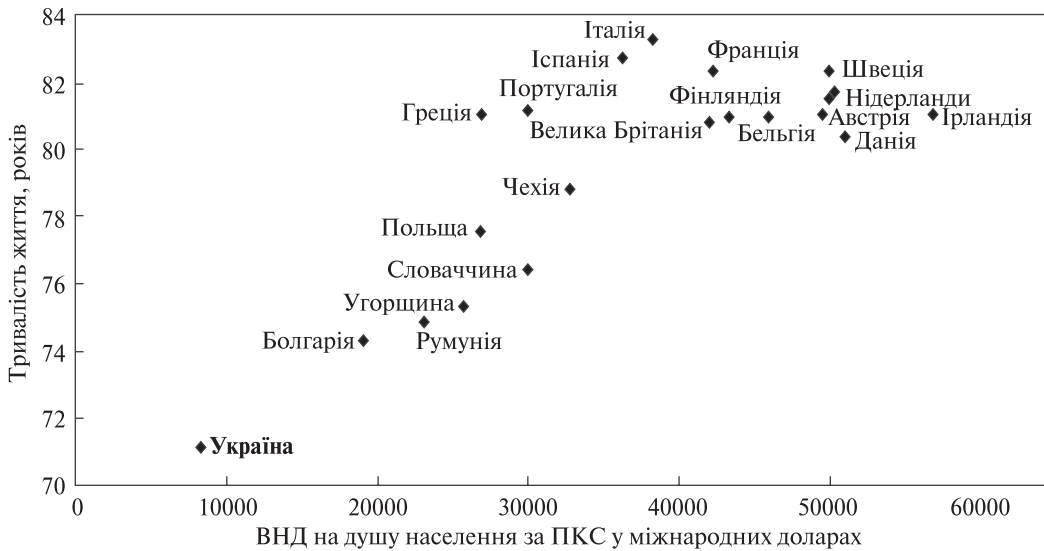

Рис. 1. Діаграма розсіювання «доходи – тривалість життя»

Джерело: The World Bank, Мировой Атлас Данных [9, 10].

Перевіримо це припущення, побудувавши відповідне рівняння залежності та оцінивши його статистичні характеристики з використанням програмного пакету аналізу даних *Statistica* 8.0. Одержане рівняння має вигляд:

$$y = 6,2473 \ln(x) + 14,2927,$$

де y – очікувана тривалість життя населення; x – валовий національний дохід на одну особу в країнах. Коефіцієнт детермінації для одержаного рівняння становить $R^2 = 0,7201$, отже модель адекватна і зміни значень залежної змінної y значною мірою (на 72,01 %) визначаються зміною значень x . Перевірку статистичної значущості коефіцієнтів рівняння здійснено за допомогою t -статистики Стьюдента з довірчою ймовірністю 0,95. Для цього обчислено розрахункові значення для коефіцієнтів $t_1 = 7,0066$, яке виявилось більшим за відповідне табличне $t_{\text{табл.}} = 2,09$ та $t_2 = 1,5337$, що з обраною довірчою ймовірністю виявилось меншим за табличне. Отже, коефіцієнт при функції логарифму є значущим, а вільний член – ні. Незважаючи на це, експерименти з визначенням типу моделі продемонстрували найвищі показники якості саме логарифмічного рівняння.

Таким чином, виявлений взаємозв'язок «доходи – тривалість життя» підтверджує припущення, що рівень розвитку економіки, який визначає рівень життя населення, суттєво впливає на очікувану тривалість життя.

Варто вказати, що рівень доходів не повністю визначає тривалість життя. Країни з приблизно однаковим рівнем доходів 25–30 тис. дол. (Греція, Польща, Португалія, Словаччина, Угорщина) суттєво відрізняються за ОТЖ – від 75,3 до 81,2 року. Разом із цим, нарощування доходів понад 38–40 тис. дол. вже не призводить до збільшення тривалості життя. Проте зниження доходів населення спонукає до споживання дешевших продуктів харчування, які не завжди є безпечними для здоров'я, що призводить до скорочення тривалості життя.

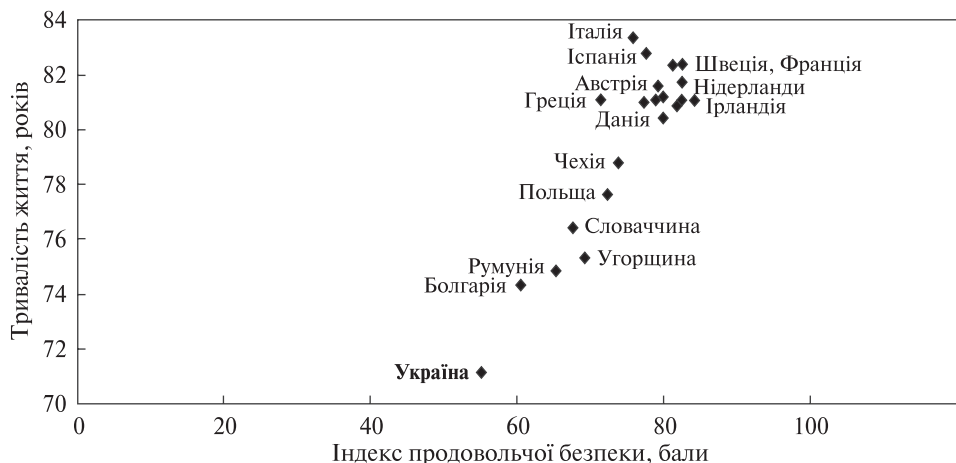

Рис. 2. Діаграма розсіювання «умови харчування – тривалість життя»

Джерело: Мировой Атлас Данных, The Economist Intelligence Unit Limited «Global food security index 2016. An annual measure of the state of global food security» [10, 11].

Індекс продовольчої безпеки (ІПБ) є показником, який дає змогу виявити, наскільки безпечними є умови харчування в певній країні за категоріями: доступність, економічність, якість і безпека. Індекс визначається зваженою сумою балів від 0 до 100 за всіма категоріями, де 100 відповідає найбільш сприятливим умовам харчування. Серед 21 дослідженої країни, найнижчий ІПБ спостерігається в Україні (55,2 балів) [11]. Діаграма розсіювання для цих показників наведена на рис. 2.

З урахуванням діаграми для оцінки взаємозв'язку між показниками індексу продовольчої безпеки та очікуваної тривалості життя за країнами розраховано коефіцієнт парної кореляції Пірсона, який склав 0,8987, що дає змогу припустити наявність тісного додатнього лінійного зв'язку. Перевірку статистичної значущості коефіцієнту кореляції здійснено за допомогою t -статистики Стьюдента з довірчою ймовірністю 0,95. Для цього обчислено розрахункове значення статистики $t = 12,31$, яке є більшим за відповідне табличне $t_{\text{табл.}} = 2,09$. Отже, приймаємо гіпотезу про те, що відхилення від нуля коефіцієнта кореляції є значущим, тобто лінійний зв'язок між показниками існує. Побудоване рівняння лінійної регресії має вигляд:

$$y = 0,3775x + 51,123,$$

де y – очікувана тривалість життя населення; x – індекс продовольчої безпеки країн. Коефіцієнт детермінації для одержаного рівняння становить $R^2 = 0,8077$, отже модель адекватна і зміни значень очікуваної тривалості життя населення країни значною мірою (на 80,77 %) визначені зміною умов харчування. За допомогою t -статистики Стьюдента з довірчою ймовірністю 0,95 підтверджено статистичну значущість коефіцієнтів рівняння. Розрахункові значення статистики для коефіцієнтів $t_1 = 8,9331$ та $t_2 = 15,9931$ виявились більшими за відповідне табличне значення $t_{\text{табл.}} = 2,09$.

У табл. 2 наведено дані за п'ятьма країнами з найвищими та п'ятьма країнами з найнижчими показниками ОТЖ при народженні, індексу продовольчої безпеки та ВНД на душу населення серед усіх досліджених країн.

Таблиця 2. Рейтинг п'яти країн за найвищими та найнижчими показниками: ОТЖ, ІПБ, ВНД на душу населення у 2016 р.

Найбільші показники			Найменші показники		
Країни Європи	Очікувана тривалість життя	Ранг	Країни Європи	Очікувана тривалість життя	Ранг
Італія	83,3	1	Словаччина	76,4	17
Іспанія	82,8	2	Угорщина	75,3	18
Швеція	82,4	3	Румунія	74,8	19
Франція	82,4	3	Болгарія	74,3	20
Нідерланди	81,7	5	Україна	71,1	21
Країни Європи	Індекс продовольчої безпеки	Ранг	Країни Європи	Індекс продовольчої безпеки	Ранг
Ірландія	84,3	1	Угорщина	69,3	17
Нідерланди	82,6	2	Словаччина	67,7	18
Франція	82,5	3	Румунія	65,5	19
Німеччина	82,5	3	Болгарія	60,6	20
Велика Британія	81,9	5	Україна	55,2	21
Країни Європи	ВНД на душу населення (за ПКС у міжнародних дол.)	Ранг	Країни Європи	ВНД на душу населення (за ПКС у міжнародних дол.)	Ранг
Ірландія	56 870	1	Польща	26 770	17
Данія	51 040	2	Угорщина	25 640	18
Нідерланди	50 320	3	Румунія	22 950	19
Швеція	50 000	4	Болгарія	19 020	20
Австрія	49 990	5	Україна	8 190	21

Джерело: Мировой Атлас Данных. The Economist Intelligence Unit Limited «Global food security index 2016. An annual measure of the state of global food security». The World Bank [9–11].

Динаміка показника «середня очікувана тривалість життя при народженні» в Україні за останні 13 років має тенденцію до збільшення, однак невеликими темпами: у 2005–2013 рр. ОТЖ збільшилася на 3,41 роки, у 2013 і 2014 рр. показник не змінювався, а з 2015 р. донині тенденція до збільшення відновлюється (рис. 3). Таким чином, певні позитивні зміни відбуваються, але повільно, і ОТЖ в Україні залишається низькою у порівнянні з країнами ЄС.

Ураховуючи наведені вище результати, доцільно проаналізувати сучасний стан нормативно-правового забезпечення рівня доходів та умов харчування в країні, які впливають на тривалість життя населення (рис. 4).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) від 11.10.2016 № 780 [5] (далі – набір продуктів харчування), держава гарантує на законодавчому рівні кожному громадянину достатнє харчування для забезпечення нормального

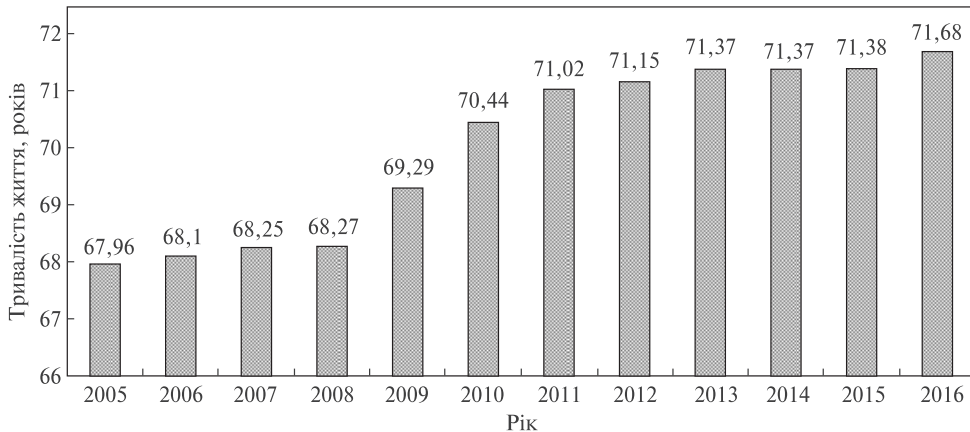

Рис. 3. Середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні

Джерело: Державна служба статистики України [12].

функціонування організму і збереження здоров'я. Склад набору продуктів харчування враховує необхідний для людини хімічний склад (білки, жири, вуглеводи) та енергетичну цінність згідно з рекомендаціями ВООЗ. Кожен рік Уряд країни згідно з Законом «Про Державний бюджет» затверджує вартісну величину «споживчого кошику».

У той же час в українському законодавстві, відповідно до світових стандартів, є чинними розпорядження від 26.05.2009 № 332-р «Про затвердження Концепції поліпшення продовольчого забезпечення та якості харчування населення» і постанова від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки», яка затверджує методику «Визначення основних індикаторів продовольчої безпеки». Згідно зі змістом цих документів, держава гарантує різним верствам населення створення соціально-економічних умов, за яких людина може задовольнити свої потреби у повноцінному харчуванні, а також забезпечує функціонування дієвої системи контролю і нагляду за якістю та безпекою продовольчої сировини і харчових продуктів, визначає рекомендовані раціональні норми споживання основних продуктів відповідно до рекомендацій Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) [14, 15].

Таким чином, набір продуктів харчування, вказаний у Постанові КМУ від 11.10.2016 № 780 гарантує збереження здоров'я здоровій людині, у розпорядженні від 26.05.2004 № 332-р і Постанові КМУ від 05.12.2007 № 1379 – збереження, зміцнення і профілактику здоров'я. У даному дослідженні розглянуто лише продовольчу складову.

Державна служба статистики України фіксує фактичне споживання продуктів харчування в рамках обстеження умов життя домогосподарств України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі щороку оприлюднювало звіт про стан продовольчої безпеки України, але з 2014 р. і по теперішній час оцінку рівня продовольчої безпеки України публікує Економічний дискусійний клуб [4, с. 5].

Для оцінки відповідності реального споживання рекомендаціям та нормативам було здійснено їх зіставлення за основними групами продуктів харчування. Оскільки нормативно-правові документи, які регламентують умови харчування і рівень доходів, призначені для різних груп населення, то для порівняння обрано осіб працездатного віку. Дану категорію населення, яка з власного доходу сплачує податки

Рис. 4. Нормативно-правове забезпечення рівня доходів та умов харчування в Україні

Джерело: постанова КМУ від 11.10.2016 КМУ № 780; Закон України від від 15.07.1999 № 966-XIV «Про Прожитковий мінімум»; розпорядження КМУ від 26.05.2004 № 332-р «Про затвердження Концепції поліпшення продовольчого забезпечення та якості харчування населення»; постанова КМУ від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки»; методика «Визначення основних індикаторів продовольчої безпеки» [5, 13– 15].

й обов'язкові платежі, можна вважати основним джерелом соціально-економічного розвитку країни. Результати зіставлення показали, що середньостатистичний українець працездатного віку лише за трьома з десяти основних груп харчових продуктів споживає більше раціональних норм МОЗ України: хліб і хлібопродукти; цукор; олії рослинні всіх видів (табл. 3).

Таблиця 3. Споживання за основними групами харчових продуктів на місяць у працездатному віці, 2016 р.

Продукти харчування	Постанова від 11.10.2016 № 780	Рациональна норма, розрахунки МОЗ України	Фактичне споживання, дані Держстату	Зіставлення
Хліб і хлібопродукти	10,2	8,4	11,4	
М'ясо і м'ясопродукти	4,4	6,6	6,4	
Молоко і молокопродукти	11,96	31,6	25,9	
Риба і рибопродукти	1,08	1,6	1,5	
Яйця (шт.)	18,33	24,1	22,0	
Овочі та баштанні	9,17	13,4	11,6	
Плоди, ягоди та виноград	5,33	7,5	6,3	
Картопля	7,92	10,3	8,0	
Цукор	3,08	3,1	3,6	
Олії рослинні всіх видів	0,59	1,08	2,2	

Джерело: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2016 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Сайт «Економічний дискусійний клуб». Постанова від 11.10.2016 № 780 [3–5].

За рештою сімома основними групами харчових продуктів фактичне споживання менше від встановленого раціональними нормами МОЗ України: м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця; овочі та баштанні; плоди, ягоди та виноград; картопля. Наведені дані свідчать, що дохід середньостатистичної особи працездатного віку відповідає лише базовому соціальному стандарту, тому перевагу надають дешевим продуктам харчування, які не забезпечують збалансованого раціону. На сьогодні українець не має можливості з власного бюджету забезпечити повноцінне і раціональне харчування, що негативно впливає на стан його здоров'я, а у майбутньому зумовлює порівняно низькі показники тривалості життя.

Висновок. Виявлений характер залежності очікуваної тривалості життя від рівня доходів та умов харчування, низькі поточні значення відповідних показників в Україні порівняно з країнами ЄС, наявні проблеми в законодавчому забезпеченні та дотриманні його норм у даній сфері перешкоджають досягненню показників зростання тривалості життя, які спостерігаються у країнах ЄС. У зв'язку з цим, першочерговим завданням є перегляд мінімальних соціальних стандартів і забезпечення їх відповідності раціональним нормам харчування, узгодження методик визначення фактичного та мінімального гарантованого рівня споживання харчових продуктів. Органи виконавчої влади, відповідальні за соціальну, продовольчу й економічну політику в Україні, мають спрямувати свої зусилля на реалізацію у повному обсязі норм чинного законодавства щодо рівня доходів різних груп населення і продовольчої безпеки в державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Human Development Report 2016. Human development for everyone // UNDP. – New York, 2016. – P. 198–201.
2. World health statistics 2016: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals / World Health Organization. – Switzerland, 2016. – P. 136.
3. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2016 році // Статистичний збірник. Державна служба статистики України. – С. 48, 74, 273.
4. Аналітика [Електронний ресурс] / Економічний Дискусійний Клуб. – 2016. – С. 5, 17, 19. – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analitika> (дата звернення: 26.10.2017).
5. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова КМУ від 11.10.2016 № 780 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF> (дата звернення: 26.10.2017).
6. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. В.В. Шафранського // МОЗ України ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ, 2016. – С. 23–27.
7. Шушпанов Д. Соціально-економічні особливості споживання продуктів харчування та їх вплив на стан здоров'я населення України / Дмитро Шушпанов // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – С. 334–356.
8. Мельник Л.Л. Національна продовольча безпека в контексті сільськогосподарського виробництва / Л.Л. Мельник, С.В. Васильєв // Агросвіт. – 2014. – № 3. – С. 10–14.
9. World bank. Gross national income per capita 2016, Atlas method and PPP [Електронний ресурс] // World Development Indicators database. – 2016. – Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/data/download/GNIPC.pdf>
10. Демографія [Електронний ресурс] // Мировой Атлас Данных. – 2016. – Режим доступу : <https://knoema.ru/atlas/topics/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F> (дата звернення: 26.10.2017).
11. Global food security index 2016 An annual measure of the state of global food security // The Economist Intelligence Unit Limited. – 2016. – С. 42.
12. Демографічна та соціальна статистика. Населення та міграція. Населення (1999–2017) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.10.2017).
13. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 №966-XIV. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14> (дата звернення: 26.10.2017).
14. Про затвердження Концепції поліпшення продовольчого забезпечення та якості харчування населення: розпорядження КМУ від 26.05.2004 № 332-р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/332-2004-%D1%80> (дата звернення: 26.10.2017).
15. Деякі питання продовольчої безпеки. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: постанова КМУ від 05.12.2007 № 1379. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF> (дата звернення: 26.10.2017).

REFERENCES

1. Human Development Report 2016. *Human development for everyone (2016)*. UNDP. New York.
2. *World health statistics 2016: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. (2016). World Health Organization. Switzerland.
3. *Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2016 rotsi [The expenditures and resources of the households in Ukraine in 2016]*. (2017). Kyiv : State Statistics Office of Ukraine [in Ukrainian].
4. Analitika [Analytics]. (2016). Ekonomichnyj Dyskusijnyj Klub *edclub.com.ua*. Retrieved from: <http://edclub.com.ua/analitika> [in Ukrainian].
5. Postanova KМУ vid 11.10.2016 r. №780 «Pro zatverdzhennia naboriv produktiv kharchuvannia, naboriv neprodovol'chychk tovariv ta naboriv posluh dlia osnovnykh sotsial'nykh i demohrafichnykh hrup naselennia». [Resolution CMU of 11.10.2016 №780 «On approving sets of food products, sets of non-food products and sets of services for major social and demographic groups»]. (2016, 11 October).

- zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF> [in Ukrainian].
6. Shafrans'kyj, V.P. (Ed.). (2016). *Shchorichna dopovid pro stan zdorov'ia naseleння, sanitarno-epidemičnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorov'ia Ukrainy. 2015 rik [Annual report on the health status of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the Ukrainian health care system]*. Ministry of Health of Ukraine DU «UISD Ministry of Health of Ukraine». Kyiv [in Ukrainian].
  7. Shushpanov, D. (2016). Sotsialno-ekonomichni osoblyvosti spozhyvannia produktiv kharchuvannia ta yikh vplyv na stan zdorov'ia naseleння Ukrainy [Socio-economic features of food consumption and their impact on the health of the population of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky - Actual problems of the economy*, 334-356 [in Ukrainian].
  8. Mel'nyk, L.L., & Vasyli'iev, S.V. (2014). Natsionalna prodovolcha bezpeka v konteksti silskohospodarskoho vyrobnytstva [National food security in the context of agricultural production]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 3, 10-14 [in Ukrainian].
  9. Gross national income per capita 2016, Atlas method and PPP. World Development Indicators database. (2016). World bank. *worldbank.org*. Retrieved from <http://databank.worldbank.org/data/download/GNIPC.pdf>
  10. Demografija. [Demography] (2016). Mirovoj Atlas Danyh - World Atlas of Data. *knoema.ru*. Retrieved from <https://knoema.ru/atlas/topics/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80-D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F> [in Russian].
  11. Global food security index 2016 An annual measure of the state of global food security. *The Economist Intelligence Unit Limited* (2016).
  12. Demohrafichna ta sotsialna statystyka. Naseleння ta mihratsiia. Naseleння (1999-2017). [Demographic and social statistics. Population and migration. Population (1999-2017)]. (2017). State Statistics Service of Ukraine. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
  13. Zakon Ukrainy vid 15.07.1999r. №966-XIV «Pro prozhytkovyj minimum» [Law of the Ukraine of 15.07.1999 №966-XIV «About the living wage»]. (1999, 15 July). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14> [in Ukrainian].
  14. Rozporiadzhennia Ukrainy vid 26.05.2004r. №332-r. «Pro zatverdzhennia Kontseptsii polipshennia prodovol'choho zabezpechennia ta iakosti kharchuvannia naseleння». [Order of the Ukraine of 26.05.2004 №332-r. «On Approval of the Concept of Improvement of Food Supply and Food Quality of the Population»]. (2004, 26 May). *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/332-2004-%D1%80> [in Ukrainian].
  15. Postanova KМУ vid 05.12.2007r. №1379 «Deiaki pytannia prodovol'choi bezpeky. Metodyka vyznachennia osnovnykh indyikatoriv prodovol'choi bezpeky». [Resolution CMU of 05.12.2007r. №1379 «Some issues of food security. Methodology for determining the main indicators of food security»]. (2007, 05 December). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 01.11.2017.